

Tatjana Androsova

Suomen ja Venäjän/Neuvostoliiton väliset kauppapoliittiset suhteet 1944–1962

1. Neuvostoliiton Suomen-talousstrategia

Huolimatta osoittamastaan kiinnostuksesta NL:n markkinoihin Suomi suostui vuonna 1940 kauppasopimuksen solmimiseen Moskovan sanelemilla ehdoilla nimenomaan poliittisen painostuksen takia. Toisaalta Suomen ja NL:n välisten suhteiden kehitys sotienvälisenä aikana ja varsinkin viimeisinä sotaa edeltävinä vuosina osoitti selvästi kauppapolitiikan mahdollisuudet vaikutusvälineenä, vaikka NL:n silloiset taloudelliset asemat maassa olivatkin suhteellisen heikot. Toisaalta NL:n Suomen kauppaedustusto yritti korjata tätä "puutetta" ja se sai paljon kokemusta tutkiessaan tarkasti Suomen taloutta ja ulkomaankauppaa. Tutkimustyötä jatkettiin toisen maailman sodan aikana.

Suomalais-neuvostoliittolaiset sodanjälkeiset suhteet todistavat, että juuri kauppapoliittisiin laskelmiin nojaavalla politiikalla oli hyvät mahdollisuudet onnistua. Taloudelliset tekijät saattoivat muuttaa ratkaisevasti ulkopoliittista linjaa, mikä toteutui Suomen NL:n suhteissa vuodesta 1944 alkaen.

Venäläisten talousekspertit olivat tehneet 1920- ja 1930-luvun Suomesta venäjäksi muistioita, jotka nojasivat lukuisiin käännöksiin ja runsaaseen tilastoaineistoon. Ne olivat sitä alkuperäistä materiaalia, johon nojattiin tarkistettaessa Moskovan sekä sodan loppuvaiheen, että sodanjälkeistä strategiaa Suomea kohtaan. Esimerkiksi muistiossa "Suomen taloudellinen tilanne", joka valmistettiin sodan päättymisen aattona, 3.9.1944, seikkaperäisen analyysin kohteena oli maan koko talous. Selvittäessä tarkasti tilannetta teollisuuden eri aloilla mainittiin sekä niiden yleiset ongelmat–työvoiman, raaka-aineiden ja kuljetusvälineiden pula, että niiden ratkaisumenetelmät, kuten korvikkeiden tuottamiseen siirtyminen tekstiiliteollisuudessa, vanhan paperin käyttäminen raaka-aineena paperiteollisuudessa jne. Suomessa kärjistyneen elintarvikekriisin yhteydessä korostettiin sekä maan tuonnista kasvanutta riippuvuutta, että yleensä tuontimahdollisuuksien supistumista.(1)

Toisaalta luettaessa 2.6.1944 valmistettua arkistopaperia "Suomeen kaupasta ensimmäisenä sodanjälkeisenä vuotena" saa täysin selvän

kuvan siitä, mikä odotti Suomea lähitulevaisuudessa. Sodan tuloksena muistiossa viitattiin sotakorvausten suorittamiseen, ja edellytettiin mm. että koko summa, 600 miljoonaa dollaria, maksettaisiin 5 vuodessa (kuten tiedetään myöhemmin lukua tarkistettiin). Tekijän mielestä sotakorvaukset aiheuttaisivat 15 prosentin vientivarojen supistumisen.

Mainitsematta sitä, mitä konkreettisia alueita Suomi joutuisi luovuttamaan NL:lle todettiin, että niiden luovuttamisesta johtaisi vientivarojen supistumiseen 10 prosenttia. Lisäksi korostettiin, että vientivarojen supistumisen seurauksena tuonti supistuisi kärkevästi. Oletettaessa, ettei tuonin 29 prosentin supistuminen aiheuttaisi vakavia vahinkoja Suomen taloudelle käsiteltiin samaan aikaan ulkomaanluottojen merkitystä tuonin ja viennin tasapainottamisessa.

Tavoitteena oli kauppasuhteiden maksimaalinen laajentaminen. Se tarkoitti vähintään Suomen ja NL:n välisen kauppavaihdon kaksinkertaistumista vuoden 1940 tasoon verrattuna. Suomen ulkomaankaupan rakenteen muutoksen osalta tärkeintä oli se, että NL halusi dominoida Suomen tuontia öljytuotteissa, tekstiiliraaka-aineissa, lannoitteissa ja monien muiden maalle elintärkeiden tavaroiden kohdalla. NL halusi samalla tulla selluloosan, paperin, vanerin ja muiden tärkeiden Suomen vientituotteiden pääostajaksi. Seurauksena NL:n osuus Suomen viennistä ja tuonnista näiden tavaroiden osalta kasvaisi 80–100 prosenttia. Vuoden 1938 vajaasta yhdestä prosentista NL:n osuus kasvaisi Suomen koko ulkomaankaupasta 18,4 prosenttiin, viennistä 26 prosenttiin ja tuonnista 14,5 prosenttiin.

Samalla neuvostoliittolais-suomalaisen kauppavaihdon rakenne muuttaisi täysin Suomen ulkomaankaupan suuntautumisen. Laajentamalla kauppaansa Suomen kanssa Moskova pyrki sivuuttamaan kilpailijansa Suomen markkinoilla. Viemällä Suomeen noin 75 prosenttia sen tarvitsemista öljytuotteista, yli 80 prosenttia tekstiilinraaka-aineista ja 86 prosenttia kivihiilestä pyrittiin sivuuttamaan esim. Yhdysvallat, josta vuonna 1938 tuotiin Suomeen 41 prosenttia tuontiöljytuotteista, ja heikentämään Englannin asemaa Suomen markkinoilla, jonne Englanti samana vuonna toi 76 prosenttia maan kivihiilen tarpeesta. Sen lisäksi molempien maiden taloudellisia asemia Suomessa heikennettäisiin NL:n tuodessa Suomesta esimerkiksi 44 prosenttia sen tuottamasta selluloosasta, 24 prosenttia paperista ja 25 prosenttia vanerista.(2)

Suomen läntisten taloussuhteiden supistamiseen yhdistettiin länsimaiden poliittisen vaikutuksen rajoittaminen maassa. Näin ollen sodan jälkeen käytettiin nimenomaan kauppapoliittisia keinoja tämän strategisen tavoitteen ratkaisemiseksi.

LVK:n puheenjohtaja A. Zdanov myöhemmin konkretisoi tämän tavoitteen. Tällöin miehityksen hypoteettista perspektiiviä käytettiin hyväksi Suomen kiinnittämiseksi taloussuhteilla NL:ään ja realliseen poliittiseen riippuvuuden luomiseksi niiden kautta. Luonnosviikkoissaan (Lokakuu 1944–maaliskuu 1945) Zdanov kirjoitti, ettei Suomea "missään tapauksessa miehitetä", mutta hänen mukaansa kukaan maassa ei voinut olla tietoinen Moskovan suunnitelmista, "ystävät" mukana luettuna.(3) Nämä toivoivat edelleen, että neuvostojohto turvaisi heidän valtaanpääsynsä.(4)

Neuvostojohto, Zdanovista alkaen, oli valmis tekemään "oman panoksensa yhteisen asian eteen" ratkaisemalla esimerkiksi suomalaisten vasemmistolaisten teoreettisia ongelmia, mm. hillitsemällä heidän liiallista vallankumouksellisuuttaan,(5) ja tekemällä jopa välittömiä aineellisia myönnytyksiä, sekä miettimällä taloudellisen yhteistyön pitkän tähtäimen suunnitelmia.(6)

Moskovan vakuututtua täysin 1950-luvun alussa Suomen sisäpolitiikan vasemmalle siirtymisen perusteettomuudesta(7) ja pyrkiessä "turvaamaan Suomen kääntymisen läheisiin suhteisiin NL:n kanssa"(8) se keskittyi Zdanovin muotoileman päämäärän toteuttamiseen, nimenomaan "Suomen talouden muuttamiseen NL:n kansantalouden lisäkkeeksi".(9) Tässä se menestyi varsin hyvin.

Pohja NL:n menestykselliselle politiikalle Suomen suhteen oli luotu sotakorvausten rakennetta laadittaessa. Sitä arvioitiin ensi sijassa poliittisessa mielessä: sotakorvaustenohjelma asetti NL:n standardien mukaan toimivan metalliteollisuuden dominoivaan osan. Metalliteollisuus kehittyi johtavaksi NL:n markkinoihin sidotuksi vientialaksi, jonka vientimahdollisuudet länsimaihin olivat samalla rajoitetut. Toisaalta sotakorvausohjelma osoitti pitkäaikaisten suhteiden lupaavuutta: suomalaiset joutuivat kehittämään uusia tuotannonaloja kieltäytyen samalla merkittävässä määrin länsituonnista.(10)

Pitkällä tähtäimellä kauppaa edelsi neljä kompensatiokauppasopimusta. Ensimmäinen niistä tehtiin suomalaisten pyynnöstä vuoden 1945 tammikuussa.(11) Kokonaisuudessaan oli solmittu neljä kompensatiosopimusta, kolme vuonna 1945, ja viimeinen vuoden 1946 huhtikuussa. Näiden sopimusten mukaan elintarvikkeiden, öljytuotteiden ja raaka-aineiden vastikkeena Suomi oli vienyt NL:oon nikkeliä, kobolttia, puutavaraa ja huoltanut NL:n sotalaivoja omilla telakoillaan.(12)

Vuoden 1946 joulukuussa osapuolet ottivat käyttöön dollareissa avattujen clearingtilien välityksellä käytävän kaupan. Saman sopimuksen mukaan jokaisen konkreettisen kauden kauppavaihdon volyyymi määriteltiin ja tarkisteltiin pöytäkirjoissa.(13)

27.6.1940 tehdyn sopimuksen pohjalla vuoden 1947 joulukuussa solmitussa kauppasopimuksessa määriteltiin Suomen ja NL:n välisten kauppasuhteiden tavoitteet ja periaatteet. Sopimuspuolet sitoutuvat mm. "kaikin tavoin kehittämään ja lujittamaan keskinäisiä kauppasuhteitaan yhdenvertaisuuden ja vastavuoroisuuden pohjalta". Sopimuksessa myönnettiin vastavuoroisesti ehdoton ja rajoittamaton suosituimmuus "kaikissa molempien maiden välistä kauppaa ja merenkulkua koskevissa kysymyksissä kuin myöskin teollisuuteen ja muihin taloudellisen toiminnan muotoihin nähden niiden alueilla." Osapuolet sitoutuivat myöskin "molempien maiden väliseen teknisen kokemuksen vaihtoon järjestämällä teollisuus-, maatalous- ym. näyttelyjä sekä muillakin tavoin".(14) Välttäänsä saman aikaisesti luonteeltaan poliittisia aloitteita Moskova piti välttämättömänä jättää pois Suomen ja Neuvostoliiton vuoden 1947 kauppasopimuksesta vuodenn 1940 sopimuksen tekstin sisältämän viittauksen "ystävyyden hengessä".(15)

5.12.1946 ja 1.12.1947 solmittujen kauppasopimusten pohjalla käytiin kauppaa Suomen ja NL:n välillä vuoden 1950 loppuun

saakka. Vuodesta 1951 alkoi pitkäaikaisten kauppasopimusten kausi. Suomalaisen osapuolen aloitteiden odottaminen liittyi myös pitkäaikaisen kauppasopimuksen solmimiseen. Suomalainen osapuoli pohti pitkäaikaista kauppasopimusta melkein alusta asti tuoden esiin tätä koskevan kysymyksen jo vuoden 1945 heinä-elokuun kauppaneuvotteluissa.(16) Neuvostoosapuoli hyväksyi tämän idean, odottaen kuitenkin suomalaisten jatkavan saman tien.(17)

Vuoden 1946 kauppaneuvottelujen edellä Suomen kauppavaltuuskunta kääntyi ulkoasiainministeriön puoleen viitaten "tuleviin vaikeuksiin sotakorvausten ja mahdollisesti NL:a kiinnostavien uusien tavaroiden samanaikaisessa tuottamisessa. Uuden tuotannon järjestämisen ja olemassa olevan tuotannon laajentamisen vuoksi on mahdotonta tehdä merkittäviä investointeja" ja anoen "antaa kauppavaltuuskunnalle mahdollisesti laajat valtuudet vuoden 1946 joulukuun Moskovan kauppaneuvotteluissa kauppasopimuksen laajentamisesta koskevan kysymyksen esiin tuomiseksi, tarkoittaen Suomen viennin mahdollisuuksien mukauttamista NL:n kasvaviin tarpeisiin nykyään siellä voimassa olevan viisivuotissuunnitelman mukaan".(18)

Vuoden 1950 toukokuun neuvotteluissa suomalainen osapuoli ehdotti 1,5 vuoden kauppasopimusten solmimista, mutta Moskovan suunnitelmat muuttaa ratkaisevasti Suomen ulkomaankaupan rakennetta eivät mahtuneet tähän kauteen. Sen vuoksi suomalaisten ehdotusta ei hyväksytty, vaan tuotiin esiin oma aloite, jonka mukaan kauppasopimukset solmittaisiin viideksi tai jopa kymmeneksi vuodeksi.(19)

Loppujen lopuksi osapuolet pitivät tarkoituksenmukaisena ottaa käyttöön viisivuotiset tavaravaihdonsopimukset. Ensimmäinen niistä tehtiin 13.6.1950. Suomen koko viennistä laskettuna vuodesta 1951 alkaen Suomi vei NL:oon 86 prosenttia valmistamistaan laivoista, 70 prosenttia metallituotteista, 41 prosenttia kuparista, 37 prosenttia raudasta ja teräksestä, 10 prosenttia paperista ja kartongista ja 10 prosenttia metsäteollisuustuotteista. Samalla valtaosa NL:n viennistä, 80–90 prosenttia, oli raaka-aineita ja elintarvikkeita. Elintarvikkeiden osa oli supistumassa Suomen maatalouden kehittyessä. Tämä suuntaus ilmeni vuonna 1953. Tästä samasta vuodesta alkaen Suomi toi NL:sta keskimäärin 70 prosenttia tarvitsemastaan viljasta, 65 prosenttia sokerista, 45 prosenttia rehusta ja lannoitteista, 30 prosenttia öljystä ja öljytuotteista, 20 prosenttia puuvillasta, 10 prosenttia raudasta ja teräksestä ja muista metalleista, sekä 70 prosenttia autoista.

Ensimmäisen viisivuotisen kauppasopimuksen mukaan Suomen ja NL:n välisen kauppavaihdon osuus oli 15–20 prosenttia Suomen vapaasta kaupasta. Edelleen mm. Suomen kauppasuhteiden kehittyessä muihin maihin NL:n osuus Suomen ulkomaankaupasta laski ja oli 1960-luvun alkuun mennessä keskimäärin 16–18 prosenttia. Samaan aikaan Suomen osuus NL:n koko ulkomaankaupasta oli noin 3 prosenttia ja NL:n kaupasta länsimaihin 10 prosenttia.(20)

Suomalaiset viranomaiset selittivät viisivuotissopimusten hyväksymistä kaupallisilla ja kansallis-taloudellisilla perusteilla viitaten siihen, että nämä sopimukset turvasivat työllisyyden metalliteollisuudessa pitkäksi aikaa. Samalla todettiin, että NL:n

vienti ei missään määrin kilpailut Suomen kotimaisen tuotannon kanssa, koska NL:sta tuotiin muita tavaroita kuin niitä, joita paikallinen teollisuus tuotti. Samalla tähdennettiin, että kauppasuhteet NL:oon sallivat Suomen säästää vapaata valuuttaa, jota se tarvitsi tuontinsa maksamiseen länsimaista. Tästä kaikesta tehtiin johtopäätös: Suomen teollisuuden ja koko talouden monipuolistamisen rinnalla kauppasuhteet NL:n kanssa edistävät Suomen pyrkimyksiä länsimarkkinoille.(21)

Arvioidessaan Suomen suhteitaan globaalipolitiikkansa kannalta Moskova totesi, että huolimatta Suomen politiikkansa 1940-luvun loppupuolella saavuttamista menestyksistä "Suomi pysyi NL:n vastaisen hyökkäyksen mahdollisena sillanpäänä." Tämän suhteen todettiin, että "vain jatkuva taistelu voisi johtaa NL:n osuuden nousuun tarvittavalle tasolle Suomen ulkomaankaupassa."(22)

Periaatteessa NL:n osuus Suomen ulkomaankaupasta 1950- ja 1960-luvulla oli jäämässä suomalaisten itse asettaman sosialististen maiden kanssa käytävän kaupan ylärajoille, ylittämättä 25 prosenttia.(23) Huolimatta yrityksistä rajoittaa lännen vaikutusta Suomessa uhka tämän "negatiivisen" vaikutuksen voimistumisesta kuitenkin säilyi. Ajan kuluessa osoittautuikin, suomalais-neuvostoliittolainen kauppa välillisesti stimuloi Suomen länsisuhteita. Sen lisäksi lännen vaikutuksella Suomessa olivat omat, objektiiviset edellytyksensä, jotka selittyivät jo Suomen kiinnostuksesta puujalostustuotteiden maailman markkinoihin.

1950-luvun alkupuolella Suomen kauppa länsimaiden kanssa ylitti neljä viidesosaa sen ulkomaankaupasta. Näin ollen, täysin ymmärrettävistä, luonnollisista syistä Suomi oli pyrkimässä länteen päin. Toisaalta johtuen sellaisesta yksinkertaisesta seikasta, kun molempien maiden teollisuusjärjestelmien tietty samankaltaisuus, NL saattoi tuoda vain joitain Suomen perinteisen puu- ja paperiteollisuuden tuotteita, jolloin NL:n osuus maan ulkomaankaupasta, mm. selluloosan tuonnista, jatkuvasti supistui.(24)

Ensi sijassa Moskovassa pelättiin Englannin ja Yhdysvaltain vaikutusta Suomessa. Ennen sotaa Suomi vei molempiin maihin yli 50 prosenttia vientipuutavarastaan. Moskovan ennustukset nojasivat sekä taloudellisiin arviointeihin, että Suomen sekä Englannin ja USA:n keskinäisiin pyrkimyksiin aloittaa uudelleen sodan aikana keskeytyneet kauppasuhteensa.

Esimerkkejä tällaisista pyrkimyksistä löytyi jo vuoden 1945 syyskuulta, kun Suomessa julkaistiin "Finnish Trade Review " aikakauskirjan ensimmäinen sodanjälkeinen numero. Suomen Ulkomaankauppaliitto lähetti muutamia kappaleita sitä Englannin ja USA:n liikepiirille. Aikakauskirjassa kiinnitettiin huomiota siihen, että kaupan mahdollisuudet ja ehdot olivat muuttuneet merkittävästi, ensi sijassa Suomen osalta. Samalla mainittiin, että sotakorvaukset rajoittivat Suomen kauppaa Englannin ja USA:n kanssa. Tämän tilanteen kuitenkin lisättiin olevan väliaikainen luonteeltaan. Tältä osin viitattiin siihen, että Suomen teollisuustuotannon volyyymi oli kasvamassa ja laajenemassa nopeammin kuin ennen sotaa. Suomen ilmoitettiin laajentavan Englantiin ja USA:han tarjoamaansa tuotevalikoimaa, jos raaka-ainetarpeet turvattaisiin ulkomaisilla toimituksilla. Elintason kehittyessä maassa luvattiin myöskin laajentaa englantilaisten ja amerikkalaisten korkealaatuisten

tuotteiden tuontia. Suomen Ulkomaankauppaliitto lupasi tehdä kaiken mahdollisen Suomen länsikaupan eteen sodan aiheuttamien esteiden poistamiseksi.(25)

Länsimaat olivat omalta osaltaan kaikin voimin voimistamassa vaikutustaan Suomessa mm. luottopolitiikkansa avulla. 6.6. 1945–6.6.1946 välisenä aikana USA:n osuus Suomen länsimailta saamista luotoista ylitti 60 prosenttia.(26) Suomelle antamalla luotoillaan USA tuki länteen suuntautuvaa suomalaista perinteistä puujalostusteollisuutta. Esim. vuoden 1952 tammikuun USA:n luoton ehtona oli Suomen sitoumus käyttää ainakin 7,5 milj. mk omista varoistaan puujalostusteollisuutensa kehittämiseen.(27)

Toisaalta sen perusteella, että amerikkalaisten saavuttama menestys Suomen markkinoilla nojasi USA:n luottoihin Suomelle, Moskovassa pidettiin tätä menestystä luonteeltaan väliaikaisena .(28) Sen vuoksi NL:n hallitus ei ollut kovin huolissaan Suomen taloudellisista suhteista Yhdysvaltoihin sellaisenaan. Toisaalta tehtäessä lännelle tärkeitä kauppapoliittisia ratkaisuja USA:lla oli suuri vaikutusvalta mm. Suomeen . Huolimatta esimerkiksi siitä, että Suomi kieltäytyi osallistumasta "Marshall-suunnitelmaan", tätä suunnitelmaa toteutettaessa "otettiin huomioon Suomen kivihiilen, raaka-aineiden, elintarvikkeiden, rautatievälineiden, laivojen ja ammattitaitoisen työvoiman tarpeet, jotta Suomi "voisi suoriutua sotakorvauksistaan." (29)

Suomen politiikkaa suhteessa länteen arvioitiin Moskovassa ymmärrettävästi siinä hengessä, että katsottiin lännen pyrkivän saattamaan Suomi riippuvaiseksi itsestään. Pidettiin tarpeellisena pitää silmällä paitsi Suomen suhteita Englantiin ja USA:han myöskin Suomen suhteita Ruotsin kanssa, jälkimmäisen osoittautuessa pohjoismaiden blokin organisoijaksi.(30)

Se, että Suomen naapurimaat Tanska, Norja ja Islanti liittyivät NATO:on ja puolueettomalla Ruotsilla oli läheisiä suhteita länsimaiden kanssa, aiheutti Moskovassa levottomuutta oman vaikutusvallan osalta Suomessa. Moskova lähti siitä, että "sellaisissa olosuhteissa Suomen suhteiden voimistuminen Skandinavian maiden kanssa ja nimenomaan niiden muuttuminen poliittiseksi suuntaukseksi vastaisi länsimaiden intressejä".(31) 23.2.1951 eräät Suomen sanomalehdet ilmoittivat viitaten Tukholman "Telepressi" tiedotustoimiston informaatioon, että Suomen sotilaalliset ja poliittiset piirit olivat alkaneet neuvotella Ruotsin tiettyjen piirien kanssa Suomen liittymisestä Atlantin-liittoon. Lisättiin, että kyseessä on "reaalinen yhteistyö" Suomen ja Ruotsin hallitusten välillä, jossa "otetaan luja asenne NL:a kohtaan".(32)

Länsi ei osaltaan suinkaan salannut suunnitelmiaan Suomea kohtaan. Ymmärrettiin, että vain supistamalla kahden naapurimaan kauppasuhteita voitaisiin vapauttaa Suomi NL:n poliittisesta vaikutuspiiristä. Tämän takia pyrittiin mm. supistamaan Suomen metalliteollisuuden ja laivateollisuuden tuotantoa. Vuoden 1953 tammikuussa "Foreign Affairs" kirjoitti: "Tämän tuotannon supistamisen taustalla on sekä taloudellisia, että poliittisia päämääriä". Yrittäessään estää Suomen suhteiden kehittymistä NL:oon länsimaat olivat samalla rajoittaneet sellaisten tavaroiden vientiä Suomeen, joita Suomen teollisuus tarvitsi NL:n tilauksia varten.

Vuoden 1954 huhtikuun "World" aikakauskirjassa todetaan: "Maailmanpankin lainojen taustana Suomelle oli pyrkimys vetää Suomea itäblokista länsiblockiin." Samalla todettiin "länsimaiden olevan kiinnostuneina ei vain siitä, että Suomella luonnonrikkauksineen sekä öljytuotteiden suurena kuluttajana oli hyvät edellytykset ulkomaisen pääoman sijoituskohteeksi, vaan ensi sijassa siinä mielessä, että Suomen taloussuhteittensa avulla länsimaat olivat päässeet NL:n lähituntumaan."

Näin ollen, 1940-luvun loppupuolella Suomesta tuli kapitalismin ja sosialismin välisen kilpailun kenttä.(33) Toisaalta Suomen asema oli melko vaarallinen, toisaalta se esiintyi "vasikkana, jolla oli kaksi äitiä"; siltä ei puuttunut mahdollisuuksia saada tarvitsemansa puolelta tai toiselta.

Suomen rooli suhteissaan NL:oon ei kuitenkaan ollut ainoastaan passiivinen, vaan suomalaiset käyttivät monta kertaa hyväkseen maansa vaarallisen aseman edullisuutta, hyljeksimättä jopa kiristystä, luvaten mm. olla ottamatta luottoja länsimailta, mm. Saksalta ja Yhdysvalloilta, jos NL antaisi niitä Suomelle, ja kehottaen Moskovaa järjestämään pitkäaikaisia puutavaraostoja Suomesta.(34)

Moskova yritti omalta osaltaan tehdä kaiken mahdollisen. NL:n länsikaupan kehittyessä, mm. Englannin, Ranskan ja Ruotsin rinnalla myöskin Tanskan osoittaessa kiinnostustaan kauppasuhteisiin NL:n kanssa,(35) suomalaiset olivat huolissaan omista mahdollisuuksista NL:n vientimarkkinoilla. Tämän takia suomalainen osapuoli aloitti uuden 1956–1960 viisivuotissopimuksen valmistelutyöt erittäin varhain. Mutta jo vuonna 1954 Moskova ilmoitti NL:n hallituksen olevan valmis tarkistamaan esim. Englannin-kauppansa kiintiöitä Suomen hyväksi.(36)

Toisaalta jo 1940-luvun loppupuolella Suomen ja NL:n välisessä kauppavaihdossa ilmeni vaikeuksia, jotka 1950-luvun loppupuolelta alkaen muodostuivat pysyväksi trendiksi saldon jatkuvasti kasvaessa Suomen hyväksi. Vuoden 1962 lopussa se oli 40 milj. ruplaa, toisin sanoen epätasapaino NL:n kaupassa oli siihen aikaan suurimmillaan. Tämän lisäksi mainittu summa oli kaksinkertaistunut saman vuoden alkuun nähden.

1960-luvun alussa NL:n osuus Suomen viennistä oli 16 prosenttia, mutta tämän tuonnista vain 13 prosenttia.(37) Vuoden 1963 kauppaneuvottelujen suhteen NL:n ulkomaankauppaministeriön Länsimaiden-kauppaosaston päällikkö Manzulo totesi: "Suomalaiset haluavat laajentaa omaa vientiään käytännöllisesti laajentamatta tuontiaan."(38)

Vaikeuksia yritettiin ratkaista käyttämällä maksujärjestelyinä clearingin rinnalla vapaita valuuttoja ja aikaa myöten myös osin kultaa, sekä solmimalla kolmikantasopimuksia, joiden osapuolina olivat paitsi Suomi ja NL, myös kansandemokratiat. Tämä sopimuskäytäntö oli voimassa vuosina 1949–1956. Suomen talouden kehittyessä kahden naapurimaan välisten kauppasuhteiden ongelmat kasvoivat. Suomessa talouden kasvun ja tieteellisteknisen kehityksen seurauksena oli näet raaka-ainetarpeen supistuminen ja konetuotteiden tarpeen kasvaminen.

NL oli osaltaan valmis viemään Suomeen mahdollisimman paljon

öljyä, käyttäen hyväkseen mm. Suomen kiinnostusta laivaviennin laajentamiseen NL:n markkinoille. Mutta NL:n öljytoimitukset olivat ongelmallisia öljyn laadun, hinnan ja toimitusehtojen osalta. NL:n painostaessa Suomea ostamaan 100 prosenttia öljystä NL:stä, Suomi oli valmis ostamaan vain 50 prosenttia.(39)

Suunniteltaessa muutamien tavaroiden vientiä Suomeen NL:n ulkomaankauppaministeriössä todettiin, että valtaosaa koneista ja laitteista (yli 90 prosenttia) tuotiin Länsi-Saksasta, Englannista, Ruotsista, Yhdysvalloista ja muualta. Samalla NL:n osuus Suomen kone- ja laitteiden tuonnista 1950-luvun puolivälissä oli 5–7 prosenttia; Suomen osuus NL:n koko kone- ja laitteiden viennistä oli yksi prosentti. Viitaten mm. Suomen sanomalehdistöön mainittiin, että Suomi turvasi valtaosan öljytuotteiden ja raaka-aineiden tarpeistaan tuonnilla NL:sta, eikä niiden tuonnissa ollut merkittävän laajentamisen mahdollisuuksia. Lisäksi todettiin, että vain parantamalla mainittujen tavaroiden valikoimaa, laatua ja toimitusehtoja olisi ehkä mahdollista jossain määrin laajentaa niiden tuontia Suomeen. Tästä tehtiin johtopäätös, että ensi sijassa NL:n kone- ja laitevientä oli mahdollista laajentaa.(40)

Mutta usein NL:n koneet ja laitteet eivät vastanneet länsimaiden laatustandartteja eikä huolimatta useista molemminpuolisista ponnistuksista onnistuttu merkittävästi laajentamaan Suomen konetavaruontia NL:sta. 1960-luvun alkupuolella osapuolet päättivät suomalaisten firmojen ja NL:n ulkomaankauppajärjestöjen välittömien kontaktien tarpeesta.(41) Niiden ja erikoistumistuotannon organisoinnin avulla yritettiin korjata kahden maan välisten kauppaja taloussuhteiden heikkoja kohtia.

Arvioidessaan NL:n tuonnin näköaloja vuonna 1962 Suomen ulkoasiainministeriö mainitsi, että tämän laajentamiseksi suoritettiin kaikenlaista tutkimustyötä. Viitattiin mm. siihen, että muuttamissa neuvostoliittolaisissa ja suomalaisissa piireissä toivottiin nähtävästi pitkällä tähtäimellä tehtävän jonkinlaisia tuontisuunnitelmia, sellaisiin kuten NL:n maakaasutoimitukset, Suomen rautateiden sähköistäminen ja Helsingin metron rakentaminen. Tämän suhteen katsottiin, ettei yksikään mainituista suunnista voisi lähitulevaisuudessa johtaa lisätuontiin NL:sta. Päinvastoin vahvistettiin, että pikemminkin tulisi pitää silmällä lähiajan suhdannekehityksen perspektiivejä, jotka viittasivat NL:sta tuonnin vaikeuksiin, jopa siihen asti suunnitellussa volyyymissa.(42)

1950-luvun loppupuolella NL:n politiikka Suomea kohtaan muuttui entistä hienovaraisemmaksi. Esim. vuoden 1958 toukokuussa Moskovassa presidentti U. Kekkonen vierailun aikana Hrustchev lupasi turvata Suomelle täystyöllisyyden. Mikojan osaltaan tähdensi: "Me emme pakota Suomea ottamaan mitään. Jos Suomelle on hyödyllisempi ostaa muualta kuin NL:sta, me emme suutu. Poliittisista syistä me olemme valmiit ostamaan Suomesta mitä vain, jopa maataloustuotteita."(43)

2. Neuvostoliiton Suomen-talousstrategian poliittisia seurauksia.

Ensimmäisen kerran NL:n hallitus nautti täydessä määrin Suomen

talousstrategiansa poliittisista hedelmistä solmittaessa liittosopimusta (YYA) Suomen kanssa. Vuoden 1948 huhtikuussa kärkevän sisäpoliittisen kriisin syntyessä Suomessa SKP:n johto kehotti Moskovaa ryhtymään "mahdollisesti painostuskeinoin" estääkseen oikeiston pyrkimyksiä ehkäistä YYA-sopimuksen ratifiointi. Mutta Moskova kieltäytyi puuttumasta asiaan.

Sodan jälkeen Moskovassa alettiin harkita paktin solmimista eri puolilta vuoden 1946 huhtikuussa(44) tiedustellen mm. Moskovan-lähettiläs C. Sundströmin kautta Suomen mahdollista asennetta tulevissa neuvotteluissa. Tämä antoi ymmärtää 9.4.1946 keskustellessaan Helsingin lähettiläs Abramovin kanssa että Suomen valtuuskunta nähtävästi toisi esiin kysymyksen naapurimaiden yhteisestä puolustuksesta, läheisemmästä talous- ja kulttuuriyhteistyöstä. Samalla Sundström kiristi Abramovia viittaamalla länsimaiden kiinnostukseen tuoda viljaa Suomeen. Hän vetosi mm. Ranskan esittäneen viljan tuontia, siitä huolimatta, että maassa oli selvä leivän puute ja Ranska itse oli pyytämässä sitä Venäjältä. Otaessaan sitten 18.4.1946 vastaan Suomen valtuuskunnan Stalin kysyi tämän johtajalta, kansandemokraatti M. Pekkalaalta, mitä tämä tarkoitti puhuessaan poliittisesta yhteistyöstä Suomen ja NL:n välillä. Pekkala mainitsi osapuolten mahdollisen yhteistyön erilaisissa kansainvälisissä tilaisuuksissa tähdentäen kuitenkin tämän kaltaisten askelten hyväksymisen kuuluvan eduskunnalle. Joka tapauksessa neuvosto-osapuoli arvioi tilannetta niin kuin Suomen hallitus haluaisi saada Moskovalta periaatteellisen suostumuksen paktin solmimiseen Suomen kanssa mallina NL:n muiden maiden (Puola, Tšekkoslovakia, Jugoslavia) kanssa solmimat ystävyys-, liitto- ja keskinäisen avunannon sopimukset.(45)

Virallisesti avunantosopimuksen solmimista koskeva asia otettiin käsiteltäväksi vuoden 1947 marraskuussa Moskovassa M. Pekkalan johtaman Suomen valtuuskunnan vierailun aikana. Keskustellessaan suomalaisten kanssa 5.11.1947 ulkoasiainministeri Molotov vahvisti neuvostohallituksen valmiuden ratkaista "kaikki suomalaisten esiin tuomat kysymykset kulttuuriyhteistyöstä, viljasta, rehusta, lannoitteista, sakosta, sotakorvausten toimitusajan pidentämisestä, kauppasopimuksesta, Saimaan kanavasta, rautatieliikenteestä jne.)" -- "Suomelle edullisessa hengessä ja molemminpuolisten intressien hyväksi." Moskova kuitenkin piti niiden ratkaisemista mahdollisena "vain varmuuden vallitessa Suomen hyvän naapuruuden politiikasta, mitä tulisi esittää liitto-, ystävyys- ja avunantosopimusta solmittaessa."(46)

Vaikka kysymys liittosopimuksesta ei saanut silloin myönteistä ratkaisua ei Moskova kuitenkaan muuttanut taktiikkaansa. Vuoden 1948 tammikuussa päätettiin käyttää hyväksi sitä, että "suomalaiset olivat erittäin kiinnostuneita Suomen talouden elintärkeiden kysymysten pikaisesta ratkaisemisesta" ja pidettiin "mahdollisena käyttää Sundströmin esiin tuomat kysymykset (Saimaan kanavan vuokraamisesta ym.) painostuskeinona suomalaisia vastaan puolustussopimuksen solmimista koskevassa kysymyksessä".(47)

Seurauksena 6.4.1948 solmittiin YYA-sopimus, Suomen kannalta erittäin hyödyllisillä ehdoilla, mitä tuli mm. kauppasuhteiden jatkamiseen. Keskustellessaan Suomen valtuuskunnan johtajan kanssa YYA-sopimuksen solmimisen jälkeen Stalin osoitti kiinnostuksensa Suomen ja NL:n välisiä poliittisia ja taloudellisia suhteita koskeviin

kysymyksiin ehdottaen Pekkalalle tapaamista sopivana aikana ja Suomea kiinnostavien asioiden selvittämistä. Pekkala puolestaan antoi ymmärtää eduskunnan ratifioivan sopimuksen.(48)

Näin ollen Moskovalla ei ollut lainkaan syytä puuttua Suomen sisäisiin asioihin, mihin suomalaiset vasemmistolaiset olivat sitä monta kertaa provosoimassa. He toivat esiin huolestuneisuuteensa neuvostoliittolais-suomalaisten suhteiden kohtalosta.(49) Moskova ei osaltaan suinkaan ollut taipuvainen suomalaisten kansandemokraattien tavoin dramatisoimaan tilannetta, jättäen itselleen joka tapauksessa oikeuden ratkaista "milloin ja miten reagoida ja kannattaako yleensä reagoida". Joka tapauksessa jonkin ajan kuluttua NL esimerkiksi pitkitti 5 kuukautta neuvotteluja vuoden 1950 tavaratoimituksista.(50)

NL:n Suomen politiikka ei ollut mitään muuta kuin "piiska- ja piparkakkupolitiikka ": uhkaukset ja myönnytykset olivat siinä tasapainossa. Jälkimmäisten edellytyksenä oli suomalaisten kieltäytyminen Moskovon näkökulmasta liiallisista länsisuhteista, tai ainakin NL:n intressien huomioon ottaminen Suomen pyrkiessä sinne päin.(51)

Kärsittyään tappion yrityksissään suunnata Suomi kansandemokratian tielle Moskovon onnistui kuitenkin sitoa maata poliittisesti. Ilman kommunistejakin Suomesta löytyi voimia, jotka osoittautuivat kykeneviksi ottamaan itselleen vastuuta Suomen suhteiden turvaamisesta NL:n kanssa. Suomen sisäpoliittisen tilanteen omaperäisyyden takia Suomen politiikan päätueksi tulivat "porvarilliset radikaalit", joita Zdanov piti paikallisten kommunistien mahdollisina liittolaisina "maan siirtämisessä hyvien NL-suhteiden raiteille".(52) Moskova kuitenkin jäi suhteellisen pitkäksi aikaa epäluuloiselle kannalle maltillisten ajamaa sisä- ja ulkopolitiikkaa kohtaan. Se katsoi "niin sanotun Paasikiven politiikan olleen aidosti ystävällisten NL:n suhteiden perustan horjuttamisen politiikkaa, jolla pyrittiin hämäämään Suomen kansan keskuudessa voimistunutta NL:n vaikutusta... ja se suuntautui suoraan Suomessa niin sanottujen demokraattisten länsimaitten vaikutuksen lujittamiseen". 1950-luvun alkupuoliskon Suomen ulkopoliittisen kurssin, josta tuli jo "Paasikiven–Kekkonen linja", katsottiin Moskovassa entiseen tapaan rajoittuneen olemassa olevissa puitteissa NL:n ja Suomen välisen ystävällisten suhteiden ylläpitämiseen" ja estävän "poliittisten suhteiden asianmukaista kehitystä Suomen kanssa".(53)

Toisaalta NL:n suunnitelmia "kehittää YYA-sopimusta" poliittiseen suuntaan esti tämän sopimuksen sisältö: sopimus satoi Suomea tietyillä velvoitteilla NL:a kohtaan, mutta samalla salli suomalaisten pidättyä käsittelemästä tärkeimpiä ajankohtaisen kansainvälisen politiikan kysymyksiä laillisin perustein. Solmiessaan YYA-sopimusta suomalaisten ehdoilla NL:n johto oli alusta alkaen luonut itselleen ongelman. Sitä ratkaistessaan sen oli vastedes usein turvauduttava menetelmiin, jotka eivät valtioiden välisen suhteiden käytännön osalta olleet täysin tavanomaisia. Suomen politiikassaan NL:n hallitus oli perustanut laskelmansa mm. erikoisluonteisiin suhteisiinsa Urho Kekkosen kanssa.

Moskova alkoi tarkkailla Kekkosta jo 1940-luvun loppupuolella, mutta suhtautui häneen melko pitkään ristiriitaisesti. Hänen asennettaan NL:a kohtaan pidettiin "ulkonaisesti lojaalina" mutta

sellaisena, "ettei [hän] anna takeita siitä, ettei se muuttuneessa tilanteessa muuttuisi". Kekkonen tultua vuonna 1950 pääministeriksi Moskova ei myöskään odottanut, että hän "finanssipiirin edustajana... menisi merkittävien demokraattisten uudistusten tietä".
(54)

Abramov pani ensimmäisenä merkille Kekkonen olevan tarmokas ja järkevä konjunktuuripoliitikko. Hänen valmiutensa pitää Helsingin-lähetystä selvillä kaikista askeleistaan, minkä menetelmän hän otti käyttöönsä vuoden 1950 maaliskuussa muodostettuaan ensimmäisen hallituksensa (55), arvioitiin Moskovassa ansioiden mukaan. Huhtikuun alussa suostuttiin palaamaan kauppasopimusta koskevaan kysymykseen, jota edellinen Suomen hallitus oli turhaan yrittänyt siirtää kuolleesta pisteestä vuoden 1949 marraskuusta alkaen. Moskovan neuvottelujen aikana suomalaisille ehdotettiin viisivuotisen tavaravaihtosopimuksen solmimista vuosiksi 1951–1955.

Tässä yhteydessä Kekkoselle tarjoutui ensikertaa tilaisuus kunnostautua idänpolitiikan avulla ja sillä tavoin vahvistaa omia poliittisia asemiaan Suomessa. 17.5.1950 NL:n lähetystössä käydyn keskustelun aikana hän mainitsi ohimennen olevansa valmis lähtemään Moskovaan mainitun sopimuksen solmimiseksi, "mikäli hänelle annettaisiin ymmärtää, että neuvostohallitus haluaa antaa kyseessä olevalle sopimukselle enemmän vaikutusvoimaa". Ottaen huomioon Suomen silloisen sisäpoliittisen tilanteen pidettiin tarkoituksenmukaisena antaa Kekkonen tulla Moskovaan. Tämä ratkaisu oli tehty Moskovassa korkeimmalla tasolla.(56)

9.6.1950 Kekkonen saapui Moskovaan, 13.6. järjestettiin tapaaminen Stalinin kanssa ja iltapäivällä solmittiin viisivuotissopimus. Seuraavana päivänä Stalin tarjosi päivällisen Suomen pääministerin kunniaksi. Sopimuksen solmimishetkestä alkaen Moskova oli itse asiassa laillistanut Kekkonen roolin neuvostoliittolais-suomalaisten suhteiden ainoana takaajana. Samalla tämä rooli avasi hänelle "tietä ylös".

Jo 1950-luvun alussa Suomessa ymmärrettiin, ettei jatkuva edistysmielisten voimien merkityksen korostaminen Moskovan taholta ollut mitään muuta kuin "uhraamista sovinnaisuuden alttarille" ja että NL:n luottamus Suomea kohtaan perustui merkittävässä määrin poliittiseen kurssiin, joka henkilöityi Kekkosessa.(57) Täydessä määrin tämä ilmeni jo 1953 kesällä Moskovan yrittäessä estää hallituskriisiä Suomessa laajentamalla poliittista, taloudellista ja kulttuuriyhteistyötä sen kanssa. Samaan aikaan asetettiin sekä päätavoite – Suomen taloudellisen riippuvuuden heikentäminen länsimaisesta teollisuudesta, että keinot tämän toteuttamiseksi – maan teollistamisen edistäminen ja kauppasuhteiden kehittäminen sen kanssa.(58) Saman vuoden syyskuun loppulla ulkomaankauppavaraministeri S. Borisovin haastattelussa "Izvestija" sanomalehdelle tähdennettiin, että kaupan laajentaminen NL:n kanssa luo mahdollisuuksia Suomen taloudellisten ongelmien ratkaisemiselle. Koska tämä haastattelu oli annettu maiden välisten kauppaneuvottelujen ollessa kesken, Suomen ulkoasiainministeriön kauppapoliittisen osaston päällikkö E. A. Wuori päätteli tämän kohdistutuneen Suomessa hallituskriisin ratkaisemiseen.(59)

Lokakuussa Kekkonen hallituksen jouduttua eroamaan ja 17.11.1953

S. Tuomiojan muodostettua hallituksen, johon nähden ML ja SKDL jäivät selvään oppositioon, tuntui olevan olemassa kaikki perusteet odottaa Moskovan vastatoimia.(60) Suomessa tapahtunutta hallitusvaihtoa arvioitiin Moskovassa "tiettyjen piirien pyrkimyksenä muuttaa maan ulkopolittista kurssia". NL ei kuitenkaan turvautunut poliittisiin pakkokeinoihin Suomea vastaan. Päinvastoin vuoden 1953 syyskuun loppupuolella alkanut ja noin seitsemän viikkoa jatkunut neuvottelukierros oli käynyt "luistavamman kuin aikaisemmin", eikä niiden yhteydessä missään suhteessa käsitelty Suomen hallituskriisiä .(61)

Vuoden 1954 maaliskuun puolivälistä alkaen Kokoomuspuolue oli SDP:n kanssa liitossa yrittäen perustaa kansallisen yhteisyyden hallitusta kaikkien porvaripuolueiden sekä SDP:n pohjalta ja ilman kommunisteja, nimittäen Tuomiojan pääministeriksi ja Kekkonen ulkoasiainministeriksi. Kekkonen jatkaessa tällä paikalla voitiin pyrkiä peittämään hallituksen pyrkimys laajentaa Suomen suhteita länsimaihin ja pääasiassa Skandinavian maihin.(62) Kekkonen sai ulkoasiainministerinsalkun, mutta ei Tuomiojan hallituksessa. Vuoden 1954 toukokuussa R. Törngren muodosti uuden hallituksen, pääosaltaan maalaisliittolaisista ja sosiaalidemokraateista. 26.6.1954 neuvostojohto, joka oli keskeyttänyt kauppaneuvottelut Tuomiojan hallituksen kanssa noin 4–5 viikoksi, ilmoitti Suomen hallitukselle suhtautuvansa myönteisesti neuvottelujen jatkamiseen ja haluavansa tavata Kekkonen Moskovassa uuden viisivuotisen tavaravaihtosopimuksen solmimiseksi. Samana päivänä ulkoasiainvaliokunta kokoontui käsittelemään NL:n ehdotuksia. Pyrkinessään lähtemään hallituksen edustajana Moskovaan sopimuksen solmimiseksi Kekkonen viittasi pääasiana siihen, että "kehyssoitimuksessa pitäisi periaatteessa sopia siitä, että vuosittain täytettäisiin Suomen hyväksi syntyvä vajaus kullalla ja valuutoilla." (63)

Vuoden 1954 helmikuussa Törngrenin hallituksen kanssa sovittiin mainitun lainan myöntämisestä Suomelle , mikä antoi suomalaisille yrittäjille toivoa, että ilman Kekkostakin voidaan ratkaista vaikeaa "venäläistä kysymystä".(64) Tämän suhteen Wuoren muistiossa 15.4.1954 lukee: "Vaikka voitaisiin ajatella, että suomalaisia miellyttävällä hengellä lainaa ja valuuttajärjestelyjä koskevan kysymyksen ratkaiseminen johtui neuvostojohdon pyrkimyksestä osoittaa Suomea kohtaan ystävällistä suhtautumista, on vaikeaa aavistaa, mikä tarve nimenomaan tällä hetkellä (vuoden 1953 lokakuu–vuoden 1954 helmikuu) kohotti NL:a tekemään tämän ehdotuksen."(65)

Wuori tuskin tiesi, että vuonna 1953 kampanjan ollessa maassa kiihkeimmillään Kekkonen vastaan suurlähettiläs Lebedev oli luvannut tämän kaiken vain sillä ehdolla, että Kekkonen jatkaisi pääministerinä.(66) Lokakuussa 1954 Kekkonesta tuli taas pääministeri ja marraskuun loppupuolella Suomessa ulkomaankauppaministeri Mikojanin vierailun aikana Moskova vahvisti tämän lupauksen. Siis kaikki palasi omalle paikalleen: laina annettiin sille, jolle se aiemmin luvattiin.(67)

Vuoden 1956 presidentinvaalien aattona Moskova oli kiirehtinyt Suomen ulkopoliittisen kurssin uudelleen arviointia. Siitä huolimatta, että maan puolueettomuutta korostava "Paasikiven–Kekkonen linja" esti tiettyssä määrin Suomen ja NL:n välisten läheisempien

taloudellisten ja poliittisten suhteiden kehittämisen, yleensä Moskova oli käsittänyt sen pienemmäksi pahaksi. Kaikista miinuspuolistaan huolimatta "tämä linja oli edistämässä neuvostoliittolais-suomalaisen suhteiden normalisointia pitkäksi aikaa." Sen tähden Moskovassa pidettiin tärkeänä turvata sellainen tilanne, että "länteen vähemmän sidotun suomalaisen maltillisen porvariston intressejä edistävät Suomen johtopiirit järkkymättömästi seuraisivat "Paasikiven–Kekkonen linjaa". Mitä tuli tämän linjan epäkohtiin–Suomen pyrkimykseen laajentaa suhteitaan länsimaihin, pääasiallisesti Skandinavian maihin –, joka kuten ennenkin uskottiin "Paasikiven–Kekkonen linjan" suureksi epäkohdaksi, niitä voitaisiin korjata, jollei puolue- niin hallitustasolla, mikä oli Moskovan kannalta paljon tärkeämpää.(68)

Vuoden 1955 puolivälissä Kekkonen alkoi osoittaa taipumusta tulkita Suomen ulkopoliittista kurssia Itävallan kaltaiseksi, toisin sanoen pelkästään puolueettomaksi, mikä Moskovan mukaan oli ristiriidassa YYA-sopimukseen sisältyneiden Suomen velvoitteiden kanssa. NL:n ulkoasiainministeriö muuten totesi vuoden 1955 syyskuun Moskovan neuvottelujen jälkeen Kekkonen muuttaneen asennettaan Suomen ulkopoliittista asemaa koskevassa kysymyksessä.(69) Näin ollen, vuoden 1956 presidentinvaalien aattona Suomen puolueettomuus oli saanut Moskovaa varten aivan hyväksyttäviä muotoja.

Tässä tilanteessa Moskova piti mahdollisena vuonna 1955 ratkaista myönteisesti kysymyksen Suomen liittymisestä Pohjoismaiden neuvostoon.(70) Samana vuonna NL oli palauttanut Suomelle Porkkalan ja sen jälkeen Suomesta tuli YK:n jäsen. NL:n tekemät poliittiset myönnytykset antoivat joillekin tahoille toivoa Moskovan (1940) ja Pariisissa (1947) rauhan mukaan NL:lle luovutettujen alueiden palauttamisesta. Mutta Moskova ei ollut taipuvainen arvioimaan uudelleen Suomen rajaa koskevaa asiaa, pitäen tätä lopullisesti ratkaistuna.(71)

Vuoden 1955 vaihteessa neuvostoedustajat olivat kiinnostuneita puolueiden asenteiden selvittämisestä presidentinvaaleissa. Pitämällä yhteyttä mm. SKDL:n johtoon, SDP:n vasemmistolaisiin, kokoomuspuolueen joihinkin jäseniin ja kansanpuolueen johtajiin yritettiin saada selvää sisäpoliittisesta tilanteesta ottaen huomioon mahdolliset toimenpiteet, jotka edistäisivät NL:n asemien vahvistamista Suomessa ja vaikuttaisivat presidenttivaalien tulokseen NL:n kannalta suotuisassa mielessä.(72) Se, että Kekkonen onnistui viimeisellä kierroksella lyömään Fagerholmin vain yhdellä äänellä, kertoo siitä, etteivät NL:n suurlähetystön kulissientakaiset toimet olleet läheskään niin tarpeettomia, kun voisi luulla.

Suomen ja NL:n välisissä suhteissa luottamuskysymys asetettiin uudelleen koetukselle vuonna 1957 SDP:n ylimääräisen puoluekokouksen ja sen seurausten yhteydessä.(73) Arvioidessaan Suomen sisäpoliittista tilannetta NL:n ulkoasiainministeriö totesi, ettei Suomen ja NL:n välisissä poliittisissa suhteissa ollut suuria ratkaisemattomia kysymyksiä ja että Suomen ulkopolitiikka vastasi yleensä Suomen sopimusten mukaisia velvoitteita NL:a kohtaan. Samaan aikaan viitaten Fagerholmin hallituksen myönteiseen suhtautumiseen Pohjoismaiden yhteismarkkinoihin ja Suomen EFTA:an liittymisen suunnitelmiin mainittiin, että Suomen sisäpoliittisessa asemassa ilmenneet epäsuotuisat tendenssit vaikuttaisivat tietyissä olosuhteissa kielteisesti Suomen

ulkopoliittiseen linjaan, NL:a kannalta epäedulliseen suuntaan.

Tätä suunniteltiin ehkäistäväksi mm. pitkäaikaisen lainan myöntämisellä Suomelle pohjoisten alueiden teollistamiseen, sen yhteydessä TT-yhteistyötä koskevan sopimuksen solmimisella, Saimaan kanavan NL:n puoleisen osan vuokraamisella Suomelle ja uuden kauppasopimuksen solmimisella vuosiksi 1961–65.(74)

Koskien Suomessa hallituskriisin ratkaisemista vuoden 1957 joulukuussa ulkoasiainministeriö totesi: "Osaltamme kauppaneuvottelujen lykkääminen, ehdottomasti, jähdytti oikeistoa ja vähensi Tannerin pyrkimyksiä päästä valtaan. 24.10. Maalaisliitto oli kieltäytynyt ottamasta osaa hallituksen työhön ja 25.10. Tanner kieltäytyi hallituksen muodostamisesta."(75)

Joka tapauksessa Suomen ja NL:n välisissä suhteissa ei onnistuttu välttämään "yöpakkasina" tunnettua kriisiä, jonka ratkaisussa pääroolia taas näytteli taloudellinen tekijä. Vuoden 1958 kriisi ei kuitenkaan osoittautunut viimeiseksi poliittiseksi kriisiksi Suomen ja NL:n välisissä suhteissa. Sitä seurasi noottikriisi 1961, jonka selvittäminen osoitti osaltaan selvästi, että NL:n Suomen suhteilla oli myöskin oma ulkopoliittinen ulottuvuutensa. Niitä määrittelivät NL:n Suomessa tavoittelemat päämäärät ja se, mitä NL aikoi niiden turvin saada aikaan kansainvälisellä areenalla.

Moskovan pyrkimys arvioida Suomen politiikkaansa omien globaalisten päämääriensä valossa ei ollut salaisuus suomalaisillekaan jo ennen vuoden 1961 tapahtumia. Vuoden 1952 marraskuussa Suomen Moskovan-lähetystö ilmoitti ulkoasiainministeriölle: "NL haluaa osoittaa muillekin kuin kansandemokraattisille maille sen "voivan tulla moitteettomasti toimeen" myöskin niiden [ei-sosialististen maiden] kanssa ja pystyvän ylläpitämään suhteita, " jotka koituvat molempien osapuolten hyödyksi. Toisin sanoin NL käyttää Suomeen suhteitansa jonkinlaisena havainto-opetuksen välineenä".

Selittäessään suomalaisille NL:n Suomen politiikan periaatteita Stalin aikoinaan viittasi Moskovan pyrkimyksiin saada hyviä naapureita. Hänen mukaansa hyvä suhtautuminen Suomea kohtaan auttaisi voittamaan epäluuloja NL:a kohtaan Suomessa ja sen kautta Skandinavian maissa.(76)

Pyrkinessään vaikuttamaan Suomen kautta puolueettomuustendenssin voimistumiseen Skandinaviassa Moskova onnistui sekä Kekkonen, (77) että mm. Fagerholmin pohjoismaisten suhteiden hyväksi käyttämisessä. Fagerholmin vieraillessaan Moskovassa vuoden 1957 tammi-helmikuun vaihteessa hänelle oli suoraan sanottu, että NL:n hallitus haluaisi Suomen vaikuttavan Skandinavian maiden suhtautumiseen NL:a kohtaan siten, että suhteet pohjoismaiden ja NL:n välillä tulisivat hyväksi Suomen ja NL:n suhteiden mallin mukaisesti.

Fagerholmin NL:n matkan avulla suunniteltiin ratkaisua mainittua laajempaakin tehtävään. Fagerholm muuten pyysi kutsua itselleen virallista vierailua varten jo vuoden 1956 lokakuussa. Silloin Moskova osaltaan kaikin voimin jarrutti tätä vierailua, sillä Fagerholmia ei pidetty sellaisena poliittisena hahmona, jota tulisi tukea, koska hän ei Moskovan mielestä pystyisi harjoittamaan

johdonmukaista ystävyysspolitiikkaa NL:a kohtaan.

Mutta Unkarin tapahtumien jälkeen Moskovan suhtautuminen Fagerholmin mahdollista vierailua kohtaan muuttui voimakkaasti. Ulkoasiainministeriössä tähdättiin NL:n olevan kiinnostunut vierailun järjestämisestä lähiaikoina viitaten siihen, että vierailu edistäisi kansainvälisen tilanteen jonkinlaista lientymistä ja veisi pohjaa "kylmän sodan" elpymisen kannattajien jalkojen alta. Tässä yhteydessä lisättiin näiden rakentaneen propagandansa sille pohjalle, että Unkarin tapahtumien jälkeen NL oli kieltäytynyt aiemmasta rauhanomaisen rinnakkainelolon politiikastaan kapitalististen maiden kanssa. Moskovassa uskottiin, että Fagerholmin vierailu saisi poliittista vastakaikua ei ainoastaan Skandinaviassa, vaan koko Euroopassa.

31.1.1957 keskustellessaan Fagerholmin kanssa mm. Ruotsin Moskovan-suurlähettiläs Solmanin läsnäollessa Hruštšev kiinnitti huomiota siihen, että kauppasuhteet muodostavat renkaan, joka yhdistää yhtä voimakkaasti Suomea ja NL:a, mainiten samaan aikaan, että NL:lle ystävällinen Suomi ja puolueeton Ruotsi voisivat vaikuttaa myöskin Tanskaan ja Norjaan. Fagerholm osaltaan lupasi tehdä parhaansa Moskovan ajatuksen toteuttamiseksi.(78)

28.5.1963 NL:n ja Suomen johdon kehittämä Pohjois-Eurooppaa koskevan rauhanaloitteen idea sai lopullisen muotonsa Kekkosen puheessa Pohjois-Euroopan ydinaseettomasta vyöhykkeestä.

Suomen-suhteet osoittautuivat erittäin tärkeiksi myöskin NL:n taloudellisessa kilpailussa maailman kapitalismia vastaan. Voiton turvaamista tässä taistelussa pidettiin Moskovassa 1950-luvun puolivälistä alkaen strategisena tehtävänä. Samalla naapurimaiden johdon läheisiä suhteita, sekä Suomen eräiden liikepiirien kiinnostusta NL:n markkinoihin käytettiin Euroopan integraatioprosessien kehittyessä NL:n etujen huomioimiseen. Oli täysin ymmärrettävää, että Suomen ryhtyessä neuvottelemaan EFTA:an liittymisestä Moskova etsi takeita myöskin suomalaisilta liikemiehiltä siitä, etteivät Suomen länsisuhteet vahingoittaisi neuvostoliittolais-suomalaisia suhteita. 20.3.1958 Helsingin-lähetystön toimihenkilöt keskustelivat Savoy-ravintolassa Serlachiuksen, Wahldenin, Nistén ja Brandtin kanssa asiasta.(79)

Suomen mukautuessa Euroopan integraatioprosesseihin liberalisoimalla ulkomaankauppaansa länsimaihin 1950-luvun loppupuolelta alkaen Moskovalla oli käytettävissään kaksi vaihtoehtoa: joko estää Suomea lähestymästä länsimarkkinoita ja jäädä jauhamaan uudelleen ja uudelleen maittemme välisen kaupan suuremmalta osaltaan ratkaisemattomia ongelmia, tai antaa Suomen mennä ja kiirehtiä perässä Eurooppaan, mikä vihdoinkin tehtiin.

Moskovassa 22.11.–23.11.60 pidetyssä neuvotteluissa neuvostoosapuoli arvioi EFTA:n suljetuista kauppablokeista vähiten poliittisesti väritetyiksi ja esitti toivomuksen, että esimerkiksi Englannin mahdollisesti yrittäessä käyttää "seitsikköä" poliittisten päämääriensä hyväksi Suomi estäisi sen.(80)

Suomen strategisesta asemasta johtuen luottamuskykyisyys oli U. K. Kekkosen ensimmäisellä presidenttikaudellakin Suomen ja NL:n välisen suhteiden pääkykyisyys, mutta se tuli merkittävässä määrin

valvotuksi. Samalla Suomen sisä- ja ulkopolitiikkaan tiettyssä mielessä vaikutettiin ulkopuolelta. Tämä kaikki johtui siitä, että 1960-luvun alkuun mennessä oli luotu johdonmukainen ja samalla joustava Suomen ja NL:n välisten suhteiden perusrakenne. Toisaalta sitä rajoittivat sopimusten mukaiset osapuolten oikeudelliset velvoitteet, toisaalta se nojasi läheisiin Suomen ja NL:n kaupallistaloudellisiin suhteisiin ja samalla sitä olennaisesti korjasivat U. K. Kekkonen henkilösuhteet neuvostojohtoon.

Viitteet:

1. Rossijskij gosudarstvennii arhiv ekonomiki (RGAE), Moskova, f. 413, o. 13, n. 4585 (ei numeroitu).
2. *Ibidem*.
3. Rossijski gosudarstvennii arhiv sitsialno-politicheskoi istorii, RGASPI, Moskova, f. 77, o. 3, n. 46, l. 241.
4. Tatyana Androsova. The Allied Control Commission in Finland 1944–1947: Zig-zags in the Tactical Line // Finnish–Soviet Relations 1944–1948. Helsinki, 1994. S. 57.
5. Zdanov oli laatinut SKP:n johtoa varten taloudellisen ohjelman, jota hän nimitti "Suomen kukoistavaksi agraariteolliseksi maaksi muuttumisen" ohjelmaksi. Tämä edellytti vasemmistolaisten osallistumista ainakin suunnittelutöihin ja ulkomaankaupan valvontaan, sekä oman metalliteollisuuden kehittämistä että suhteiden kehittämistä muihin maihin, hintojen valvontaa, tärkeiden teollisuuden alojen kansallistamista ja talouden säästöohjelmaa. // RGASPI, f. 77, o. 3, n. 46, l. 57–58. Samalla Zdanov vastusti vasemmistolaisten hankkeita maan kansalaistamiseksi katsoen, että Suomen olosuhteet eivät olleet tähän sopivia. // The Allied Control Commission in Finland 1944–1947. S. 58.
6. Esiintyessään Imatralla 13.11.48 ja Joensuussa 14.11.48 ammattijärjestöjen 40-vuotisjuhlien tilaisuuksissa K. A. Fagerholm mm. mainitsi, että sotakorvausten 50 prosentin vähentämisestä saadut seitsemän miljardin markan säästöt aiottiin käyttää verojen alentamiseen. // (RGAE, f. 413, o. 16, n. 541, l. 17. Toivoessaan, että Suomi lähitulevaisuudessa "luopuisi porvarillisesta komennosta ja talouden hoidosta" Moskova laati "konkreettista ohjelmaa, josta tulisi ystävien sisäpoliittinen taisteluohjelma ja heidän tulevan taloudellisen suunnittelunsa perusta." NL:n pyrkiessä "taloudellisten asemien vahvistamiseen Suomessa ja sillä tavalla poliittisten suhteiden lujittamiseen" oltiin valmiit ottamaan käyttöön "erittäin hyödyllisiä pitkäaikaisia suhteita, jotka olisivat selvästi edullisia suomalaisen työväestön intressien kannalta". // RGASPI, f. 17, o. 137, n. 710, l. 119–120.
7. Jo vuoden 1947 marraskuussa NL:n ulkoasiainministeriö totesi, "ettei lähiaikoina pidä toivoa Suomen sisäpoliittisen tilanteen siirtyvän vasemalle". Arhiv vneshnei politiki Rossijskoi Federatsii (AVPRF), Moskova, f. 07, o. 23, p. 385, n. 52, s. 22, 26; f. 06, o. 9, p. 1145, n. 74, l. 14.
8. Vuoden 1948 NKP:n keskuskomitean ohjeet Suomen NL:n lähettiläälle edellyttivät mm. kauppasopimusten käyttämistä tämän strategisen päämäärän toteuttamisessa. // RGASPI, f. 3, o. 74, n. 38, l. 80.
9. The Allied Control Commission in Finland 1944–1947. S. 50.
10. Otdel arhivov Departamenta Upravlenija delami Ministerstva ekonomicheskogo razvitija ja trgovli Rossijskoi Federatsii (OADUMERITRF), Moskova, f. "NL:n Suomen-kauppaedustusto", o. 8093, n. 360, l. 45–15 (päinvastainen numerointi).
11. Vuoden 1944 loppupuolella Suomen hallitus kääntyi NL:n hallituksen puoleen pyytäen tuoda elintarvikkeita suomalaisten tavaroiden viennin vastikkeeksi. // Muistio "NL:n Suomen- kauppaedustusto". // OADUMERITRF, f. 1, o. 12832, n. 99a.
12. RGAE, f. 413, o. 13, n. 4961 (ei numeroitu).
13. AVPRF, f. 0135, o. 33, p. 50, n. 181, l. 195–197.
14. Muistio "Moskovassa 1.12.47 allekirjoitettu Suomen ja SNTL:n välinen kauppasopimus", 20. 1.1948 // UM, 58B1 NL 1948.

15. AVPRF, f.0135, o.31, p. 22, n. 116, l. 73.
16. Muistio kokouksesta ulkomaankauppaministeri Mikojanin luona 26.7.1945; J. Nykoppin selostus valtioneuvoston yleisessä kokouksessa 14.8.1945. // UM, 58B1 NL 1945.
17. Jo vuoden 1945 lokakuussa Stalin lupasi suomalaisille, että tulevaisuudessa metallituotteiden kauppaa käytäisiin vapaan kauppavaihdon puitteissa NL ostaessa 2–3 kertaa enemmän metalliteollisuuden tuotteita kuin sotakorvaustoimitusten aikana. // RGAE, f. 413, o.13, n. 6130, s. 58; n. 4590, l. 15–19.
18. Muistio 18.9.1946. // UM, 58B1 NL.
19. Muistio 19.5.1950. // UM, 58B1 NL.
20. AVPRF, f. 0135, o.39, p. 10, n. 209, l. 13, 79; o. 33, p. 50, n. 181, l. 235; Suomalaisten tekijöiden elokuvakäsikirjoitus (1965) " Suomen ja NL:n välinen kauppasopimus." //OADUDMERITRF, f. "Suomen NL:n kauppaedustusto", o. 10874, n. 36 (ei numeroitu); n. 48, l. 155.
21. OADUMERITRF, f. "Suomen NL:n kauppaedustusto", o. 10874, n. 48, l. 136–139; J.Nykoppin muistio (31.07.1950) " Suomen ja NL:n väliset neuvottelut vuoden 1950 kaupasta ja 5-sopimuksesta 13.5.1950" // UM, 58B1 Venäjä ja Suomi, 1950; Pääministeri U. Kekkonen selostus Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa 17.11.1954 koskien uutta 5-sopimusta NL:n kanssa.// UM, 58B1 NL (1954). Ks. myöskin mm. "Karjala"29.12.1951: "5-sopimus on tärkeä ulkopoliittiselta näkökannalta epävarmana aikana"; "Hufvudstadsbladet", 31.12.1951, "Helsingin Sanomat", 28.12.1951; Sisäinen kokous 24.8.63 Viherheimon ja Patolichevin johtamien valtuuskuntien välillä. // UM; 58B1 NL, 1963.
22. OADUMERITRF , f. "NL:n Suomen-kauppaedustusto", o. 8093, n. 360, l. 40, 21.
23. AVPRF, f. 0135, o. 42, p. 16, n. 89, l. 9.
24. RGASPI, f.17, o. 137, n. 710, l. 97–102.
25. RGAE, f. 413, o. 13, n. 5017 (ei numeroitu).
26. Suomen ulkomaanvelan koko summasta, 209,9 milj. doll., USA:n osuus oli 112,0 milj. doll., minkä lisäksi Suomi sai Vienti- ja tuontipankin kautta 87,0 milj. doll. // *Ibidem*, n. 5704, l. 6.
27. AVPRF, f. 0135, o. 38, p. 8, n. 204, l. 11–12.
28. OADUMERITRF, f. "Suomen NL:n Kauppaedustusto", o. 8093, n. 360, l. 21.
29. USA:n ulkoasiainministeriön salainen raportti kongressille syyskuussa 1947, RGAE, f. 413, o. 16, n. 541, l. 212.
30. Korostettiin, että oman metalliteollisuuden luominen Suomeen heikentäisi maan suhteita Ruotsiin. // OADUMERITRF , f. "NL:n Suomen-kauppaedustusto", o. 8093, n. 360, l. 40, 21.
31. AVPRF, 0. 0135, o. 39, p. 10, n. 209, l. 84–85.
32. OADUMERITRF , f. "Suomen NL:n kauppaedustusto", o. 10874, n. 48, l. 110. Ks. myöskin mm. "Työkansan Sanomat", 23.2.1951.
33. Suomen kauppaedustuston henkilökunnan tapaamisessa ulkomaankauppaministeri N. Patolichevin kanssa 15.11.1960 ehdotettiin mm. TT-yhteistyön laajentamista ottaen huomioon mm. suomalaisten kiinnostus"> maakaasutoimituksiin. Korostettiin, että tätä koskevan asian myönteisellä ratkaisulla oli tärkeä merkitys. Pidettiin välttämättömänä myös sähkölaitteiden ja ydinvoimalaitteiden vientiä Suomeen, jotta amerikkalaiset eivät saisi etulyöntiasemaa tältä osin. // OADUMERITRF , f. "Länsimaiden kauppahallinto", o. 11623, n. 27, l. 62–72 (päinvastainen numerointi).
34. Ks. esim. keskustelu lähetystöneuvos Zenihovin ja ulkoasiainministeri Kekkonen välillä, 7.9.1954; keskustelu lähettiläs Loginovin ja kauppa- ja teollisuusministeri Tervon välillä, 22.9.54. // AVPRF, f. 0135, o. 38, p. 6, n. 204, l. 158–160.
35. *Ibidem*, f. 0135, o. 38, p. 8, n. 204, l. 137.
36. Muistio keskustelusta Kremlissä 6.2.1954 ulkomaankauppaministeri Mikojanin ja ministeri Auran välillä, // UM, 58B1 NL 1954.
37. Muistio "Kauppatilanteesta NL:n kanssa", 28.9.1962. // UM, 58B1 NL 1962.
38. OADUMERITRF , f. "Länsimaiden-kauppahallinto", o. 11982, n. 425, l. 51.
39. *Ibidem*, s. 54–56; o. 11622, n. 19, l. 41–42, 63–64; o. 11623, n. 19. l. 67; n. 27, l. 26; o. 12256, n. 13, l. 72–73, 84.
40. OADUMERITRF , f. "Länsimaiden kauppahallinto", o. 19874, n. 57, l. 132–134.

41. *Ibidem*, n. 11, l. 25, 27.
42. Muistio "Kauppatilanteesta NL:n kanssa", 28.9.1962. // UM, 58B1 NL.
43. Muistio U. Kekkonen vierailusta Moskovaan, 31.5.1958. // UM, 12 L NL..
Samana vuonna aloitettiin maidemme välinen rajakauppa. Ensimmäisen kerran sodan jälkeen suomalainen osapuoli toi tämän idean esiin vuonna 1949. // Suomalais-neuvostoliittolaisen kauppakamarin pöytäkirja 15.7.1949. OADUMERITRF, f. "Suomen NL:n kauppaedustusto", o. 8331, n. 2. (ei numeroitu).
44. Keskinäisen avunantosopimuksen ideasta (YYA) on kirjoitettu mm. Zdanovin papereissa. Vuosien 1944–1945 vaihteelta hän kirjoitti luonnosvihkoonsa: "Johdetaan asioita avunantopaktin solmimiseen". // RGASPI, f. 77, 0. 3, n. 46, l 240.
45. AVPRF, o. 0135, p. 6, n. 160 a, l 27, 29, 8–17.
46. *Ibidem*, f. 06, 0. 9, p. 1141, n. 73, s. 7; p. 1145, n. 74, l. 14. 15, 19.
47. *Ibidem*, f. 07, o. 21, p. 410, n. 28, l. 25.
48. *Ibidem*, o. 06, o. 10, p. 986, n. 70, l. 41–43.
49. Suomen-lähetystö torjui 22.9.1948 H. Vuolijoen kansandemokraattien nimissä esittämän ehdotuksen "ilmoittaa Paasikivelle suoraan NL:n olevan tyytymätön tähän hallitukseen" viitaten "vaikutusvaltaisiin demokraattisiin järjestöihin, joille kuului taantumuksellisten hillitseminen". Mutta kommunistien mielestä "hallitusta ei uhannut mikään kriisi"... "eikä sen kumoaminen onnistuisi "minkäänlaisin sisäisin voimin" demokraattisen leirin voimien heikentyessä". Jo syyskuussa neuvostohallitus jäi odotettavalla kannalla ja vasemmistolaiset viittasivat "rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen rikkomiseen". Fagerholm oli valmis eroamaan peläten NL:n voivan "sopivalla hetkellä miehittävän Suomen. Presidentti Paasikivi oli samaa mieltä. // *Ibidem*, f. 0135, 0. 32, p. 5, n. 170 a, l. 70–72; p. 6, n. 170 a, l. 166–167, 190.
50. *Ibidem*, f. 0135, o. 39, p. 10, n. 209, l. 5; o. 32, p. 5, n. 170 a, l. 72.
51. Esim. keskustellessaan S. Tuomiojan kanssa, joka ensimmäisen viisivuotissopimuksen solmimisen jälkeen oli lähdessä Moskovasta länteen, varaulkoasiainministeri Zorin sanoi: "Mitä kauemmaksi te menette länteen, sitä huonompi tulee olemaan asiain laita. Matka luoksemme on lyhyempi. Jos haluatte tuloksia tulkaa tänne." // UKK:n arkisto, 21/30.
52. RGASPI, *ibidem*, l. 131.
53. Vuoden 1947 Suomen-lähetystön vuosikertomus. // AVPRF, f. 0135, o. 32, p. 7, n. 171, l. 90.
54. *Ibidem*, f. 0135, o. 32, p. 8, n. 171, l. 10; f. 07, 0. 23 a, p. 357, n. 27, l. 15–16.
55. Esim. 29.3.1950 hän esitti Helsingin-lähettiläälle käsiteltäväksi Suomen NL:n suhteiden normalisointisuunnitelman, jonka mukaan Suomen hallitus allekirjoitti rauhanpuolustajien Tukholman vetoituksen. Hallitus myös järjesti lehdistökongressin, jossa lehtimiehiä varoitettiin neuvostovastaisista esiintymisistä. // *Ibidem*, f. 07, o. 23, p. 52, n. 385, l. 22.
56. *Ibidem*, o. 23 a, p. 357, n. 27, l. 1–2.
57. UM, 12 l NL 1952. Suomen Moskovan-lähetystön raportti n:o 32. 10.11.1952.
58. Tämän ohjelman puitteissa Helsingin-lähetystö oli ehdottanut tukea Suomelle Otanmäen metallurgisen tehtaan rakentamisessa; sekä antavansa Suomen hallitukselle teknillistä tukea Turussa öljyalotehtaan rakentamiseksi tulevaisuudessa; tutkivansa kysymystä autotehtaan ja maatalouskoneiden tehtaan rakentamisen mahdollisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta Suomessa; selvittävänsä uudelleen Suomen hallituksen näkökantaa Saimaan kanavan yhteistä rakentamista koskevaan kysymykseen, ja jos suomalaiset kiinnostuisivat asianmukaisen sopimuksen solmimisesta; ottavansa huomioon seuraavaa kauppasopimista solmittaessa massakulutustavaroiden kaupan laajentamisen, viemällä näitä tavaroita Leningradista Suomeen Suomesta tuotavien maito- ja muiden maataloustuotteiden vastikkeina. // AVPRF, f. 0135, o. 38, p. 5, n. 204, l. 13–14.
59. UKK:n arkisto, 21/31.
60. Tehdessään arviointia hallituksen vaihtumisen vaikutuksista neuvostoliittolais-suomalaisiin suhteisiin Wuori epäili Moskovan turvautuvan suoranaisiin painostustoimiin pitäen todennäköisimpinä keinoina NL:n osalta kauppaneuvottelujen hidastamista, jopa niiden lopettamista ja Suomesta tulevien toimitusten pidättämistä. Lähtien siitä, että "kaupallisella tasolla tilanteen jäädessä pitkän ajan kuluessa ongelmalliseksi aiheutuisi mahdollisesti poliittisluonteisia huomautuksia", Wuori kuitenkin teki

- enemmän kuin rohkean olettamuksen, ettei NL olisi kiinnittänyt huomiotaan hallituksen koostumukseen eikä vastedes tietystä riskistä huolimatta olisi rakentanut Suomen politiikkaansa vain yhden miehen–Kekkonen–nauttiman luottamuksen varaan". // UM, 12 NL. Muistio 7.11.1953.
61. Molotovin järjestämällä kutsuilla Borisov mainitsi "suomalaisten järkevästi johtaneen politiikkaansa sitä ennen" esittäen toivomuksen siitä, että "suhteet tulevat jäämään hyviksi mahdollisen uuden hallituksenkin kautena". // *Ibidem*, muistio 14.11.1953.
 62. Yhdysvallat ja Englanti osaltaan kannattivat sellaisia suunnitelmia, estäen Kekkonen tulemasta pääministeriksi ja painostaen häntä antamaan etumatkaa Tuomiojalle. Englannin Helsingin-lähetystö oli valmis esiintymään välittäjänä sosiaalidemokraattien ja maalaisliittolaisten välillä pitäen päämääränä Tuomiojan johtaman kahden puolueen hallituksen perustamista. // AVPRF, f. 0135, o. 38, p. 5, n. 204, l. 249–251.
 63. UM, 12 L NL. Selostus Ulkoasiainvaliokunnan kokouksesta 26.6.1954.
 64. AVPRF, f. 0135, o. 38, p. 5, n. 204, l. 98.
 65. UM, 58B1 NL. UM:n tiedotus n:o 1. 15.4.1954.
 66. Kekkonen itse oli jättänyt tämän ehdon mainitsematta muistiossaan 31.10.1953 keskustelusta Lebedevin kanssa. // UKK:n arkisto, 21/31.
 67. 1955–1960 uuden viisivuotisen tavaravaihtosopimuksen tekstiin otettiin mukaan kohta, jonka mukaan NL:n sitoutui maksamaan vuosittain Suomelle vientisaatavina 40 milj. ruplaa länsivaluutoissa ja osan Suomen toimituksista kullalla. // AVPRF, f. 0135, o. 39, p. 10, n. 209, l. 7–12.
 68. *Ibidem*, l. 18–21, 80, 83–85.
 69. *Ibidem*, p. 13, n. 209, l. 69.
 70. Suomi oli pyrkinyt siihen vuodesta 1952. NL:n hallitus oli periaatteessa kakkien ryhmittymiä vastaan, saati sellaisia, johon kuului NATO:n jäseniä, tässä tapauksessa Tanska ja Norja. Äärimmäisessä tapauksessa Moskova oli valmis hyväksymään Suomen pyrkimykset, jos Pohjoismaiden neuvosto olisi valmis ottaa jäsenikseen sekä Suomen, että NL:n. // Tatjana Androsova. Neuvostoliiton ja Suomen suhteet Urho Kekkonen ensimmäisellä presidenttikaudella. "Historiallinen Aikakauskirja", 1996, n:o 1, s. 13–14.
 71. *Ibidem*, s. 3–4.
 72. AVPRF, *ibidem*, l. 196.
 73. SDP:n puoluekokouksessa tuotiin esiin kysymys talouspolitiikan uudelleen arvioimisesta ja kehoitettiin kehittämään ensi sijassa tuottavimpia teollisuusaloja, nimenomaan puunteollisuutta supistaen samalla metalliteollisuutta. Tämän lisäksi SDP:n puheenjohtajaksi tuli V. Tanner, josta Moskovalla oli tunnettu kielteinen näkemys. // RGANI, *ibidem*, n. 224, l. 140–148.
 74. *Ibidem*, n. 271, l. 30–37.
 75. AVPRF, f. 0135, o. 39, p. 27, n. 77, l. 52.
 76. UM, 12 L NL. Suomen Moskovan-lähetystön raportti n:o 32, 10.11.1952; RGAE, f. 413, o. 13, n. 4590, l. 15–19.
 77. Kekkonen vuoden 1952 tammikuun ns. pyjamantaskupuhe oli valmisteltu NL:n Helsingin-lähettilään kanssa 4.01.1952. // AVPRF, f. 07, o. 25, p. 315, n. 25, l. 1–6.
 78. *Ibidem*, f. 0135, o. 40, p. 9, n. 214, l. 1–13; 0. 39, p. 12, n. 77, l. 9–10; UM, 12 L Venäjä, UM:n poliittinen tiedotus n:o 3, 2.2.1957.
 79. UM, 58B1 NL.1958.
 80. *Ibidem*, 12 L Venäjä 1960.

* * *

* * *

Kirjoittaja Tatjana Androsova on historian tohtori ja työskentelee tutkijana Venäjän tiedeakatemiassa Moskovassa

ENNEN JA NYT

Historian tietosanommat